

Idea a teorie sociální vědy

SAN103

eva šlesingerová

osnova

- teorie a její role
- co je to věda?
- co je to sociální věda?
- sociální antropologie jako věda?

- <http://antropologie.zcu.cz/socialni-konstruktivismus-ve-zkoumani-vedy-a-jejich-dejin>

role teorie

analýzy

- jak o věcech přemýšlet?
- teorie jako soubor konceptů, pojmů pomáhajících nám uchopit konkrétní problém, fenomén v obecné rovině
- analytické a imaginativní uchopení i tzv. banálních záležitostí (pití, těla, organizace prostoru)

role teorie analýzy

- vysvětlení x porozumění každodenním fenoménům, nepřítomným, minulým.
  - musí být člověk katolíkem, aby porozuměl katolictví?
- koncepty jako analytické nástroje
- emické x etické kategorie

co je to teorie?

vědecká konstrukce?

- pojmy: teorie, metoda, metodologie, fakta, objektivita, výzkum, analýza, interpretace
- etymologie slova teorie:
  - *theória*: kontemplace, Aristoteles: úvahy o vesmíru, (úvahy o vědě jako o jednom možném způsobu, jak uvažovat o vesmíru/světě SOUBĚŽNĚ s uměním, náboženstvím, mýty, a ... filozofií)
  - *theóros*: divák, ten, kdo vede duchovní život, božské poslání (theos-bůh)
  - *praxis*: jednání v každodenním životě
  - THEÓRIA: hledání smyslu v *každodenním životě* a v *polis*, kontemplace a reflexe umožňuje orientační body

„Naše diagnózy
prozrazují povšechnost
lékařské vědy, o nás
neříkají nic. S hrůzou si
uvědomuji, že nic, co je
lidské, nelze přesně
popsat“.

György Konrád: *Spoluvinník*

co je to věda?

- *Věda versus jiné formy vědění:*
  - *zdravý rozum, tradice, náboženství, magie, politika, ideologie, umění, pohádky, mytologie ...*
  - věda vs. humanities, vs. filozofie?
- čím je vědění vědy specifické?
  - postoj k „pravdě“, metodě, předmětu zkoumání, „realitě“
  - role modernity, odkouzlování vědění, racionální popis světa (antická filozofie, osvícenství, Max Weber)

co je to věda?

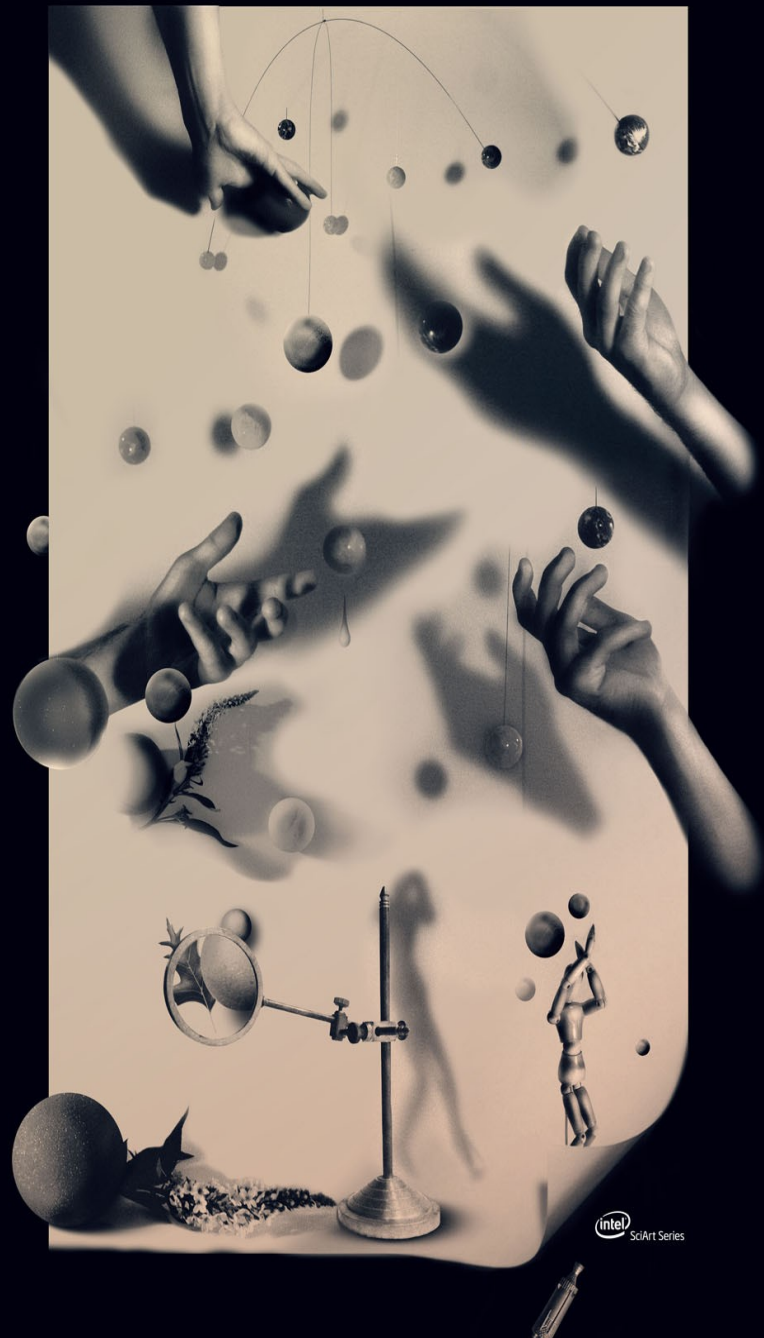
- Thomas KUHN – *Struktura vědeckých revolucí*
  - Paradigma: vzorec, konzistentní struktura
- každé paradigma je interpretací světa spíše než objektivním vysvětlením
  - teorie relativity, evolucionismus, kvantová mechanika
  - multi-paradigmatičnost sociálních i přírodních věd
  - normální věda
- *Parádeigma* - vzor, příklad, model
- Podle široce přijímané koncepce T.S. Kuhna je paradigma souhrn základních domněnek, předpokladů, představ dané skupiny vědců. Ke každému paradigmatu patří i metodická pravidla řešení, intuitivní postoje a hodnocení problémů.

Ke zvrátům dochází po určité době tak, že se dosavadní paradigma vyčerpá. Nastává období, kdy již nevyhovuje při řešení některých otázek ve vědě – tyto nevyhovující odpovědi Kuhn označuje jako anomálie. Nahromadí-li se mnoho anomálií, dochází k hledání nového paradigmatu. Po dokončení tohoto procesu znovu nastává období tzv. normální vědy. V Kuhnově teorii nové paradigma sice vítězí v konkurenci s několika dalšími, ale tato paradigmatata jsou navzájem *nesouměřitelná*. Podávají totiž tak rozdílný pohled na svět, že není možné hodnotit jedno na základě druhého. Přijetí nového paradigmatu znamená revoluci ve vidění světa. To je dáno tím, že paradigma tvoří předpoklad samotného vnímání a je jakousi platformou na jejímž základě vnímáme svět jistým způsobem. Paradigma je obdobou Foucaultova termínu epistémé.

přemýšlení o vědě_reflexe

- *Rozpor mezi protikladnou povahou světa a snahou o neprotikladnou povahu jeho poznávání*
- **Mýtus** (Lévi Strauss),
- Lyotard (věda jako jedno z „velkých moderních vyprávění“)
- **Ideologie** (kritická teorie, Althusser, Feyerabend)
  - A. jako věda o „Druhém“, fyzická antropologie, národní povahy, apod.
    - Feministická teorie - věda jako genderovaná epistemologická struktura: věda jako „svět mužů“ (Sandra Harding)
    - Kritická teorie - manipulace s přírodou, instrumentalita Rozumu, apod. (fašismus, IB FARRER)

- Husserl – fenomenologie – důležitost „přirozeného světa“ jeho spojení s tradičním pojetím teorie/vědy
  - Buďto ji pohltí výrobní technologie nebo zanikne ve vlně odporu ke všemu racionálnímu uvažování
- Arendtová – teorie/věda se stává nástrojem technologie, která usiluje o nadvládu
- Latour - sociální konstrukce vědeckých faktů v laboratoři
- Lévi-Strauss - *bricolage* vs. *vědecké myšlení*

nomotetický a idiografický model

Idiografický a nomotetický model vědy
Windelband, – novokantovská škola 1894,
vědy se nedělí dle předmětu ale dle metody

■ *nomotetický model*

- vědy o zákonitostech
- odhalování obecných zákonitostí (přírodní vědy)
- usiluje o vysvětlení celé skupiny situací a případů

■ *idiografický model*

- vědy o událostech
- popisující zvláštní a jednotlivé (historie)
- jedinečné, odlišné, unikátní osobité, specifické vysvětlení určitého případu

NOMOTETICKÝ

IDIOGRAFICKÝ

univerzální

typ

opakování

nečasovost

stejnost

konkrétní

jednotlivina

novost

časovost

rozdílnost

- Wilhelm Dilthey (1833-1911):

vědy přírodní x vědy o
duchu

- viděl dějiny ve všem, co nás obklopuje; k porozumění dějinám pak stačí citlivost našeho nitra, souznění s “duchem dějin“, „vcítění se“

Dilthey	Vědy přírodní	Vědy o duchu Jazyk, morálka, umění, náboženství, věda
Windelband ne předmět, ale metoda	Vědy nomotetické Vědy o zákonitostech	Vědy idiografické Vědy o událostech
Rickert	Vědy o přírodě	Vědy o kultuře Věda o kulturních statcích, rodina, umění, stát, láska

přírodní vs. sociální vědy

přírodní věda

- PŘÍRODNÍ VĚDY: svět objektů (měřitelných, kvantifikovaných), ale např. teorie chaosu, kvantová mechanika - změna pozorovaného průběhem pozorování
- metoda *falzifikace*: věda formuluje hypotézy, které je možno vyvrátit
  - Karl Popper: kritický realismus, induktivní

příklad: labutě

příklad: labutě

věda jako leštění zrcadel

- neexistuje nic jako nadčasové univerzální kategorie poznání
- Richard Rorty: není třeba určovat tvar „zrcadla“ mysli odrážejícího vnější svět - kritika Kanta
- lidská mysl nejenže odráží „skutečný“ svět, ale také jej deformuje, re-produkuje
- důležitá je „praxe vědy“

„představa, že skutečnost má nějakou „podstatu“, se kterou se musíme snažit korespondovat, je jenom další variantou představy, že bohové mohou být usmířeni předříkáváním správných slov.“ Změny kontextů „normálních“ v „nenormální“, „přijatelných“ v „nepřijatelné“, se utváří pomocí konstituce nových map terénu, kde chybí znaky a významy, které se předtím zdály dominující

Richard Rorty 2000

sociální vědy

- antropolog nemusí být katolíkem, aby porozuměl tomu, jaké to je být katolíkem (účastnická epistemologie)
- Fay. B. (2002) : *Poznání nespočívá ve zkušenosti jako takové, ale v pochopení smyslu této zkušenosti.*
- poznání proto není psychickou identifikací, ale interpretativním porozuměním

- interpretativismus a interakcionismus
  - Goffman, Garfinkel, Geertz
- psychoanalytická sociální teorie
  - Lacan, Kristeva, Althusser, Žižek
- strukturalismus a poststrukturalismus
  - Lévi-Strauss, Foucault, Derrida, Rabinow
- struktura a jednání
  - Bourdieu, Sahlins
- symbolická antropologie
  - Geertz, Douglas, Schneider, Leach, Turner
- reflexe modernity:
  - postkolonialismus, neo/marxismus, feministická teorie, modernita a postmodernita
  - Said, Asad, Benjamin, Adorno, Harding, Haraway
- STS, science and and technology science
  - Latour, Woolgar, Mol, Pálsson, Rabinow, Franklin, Callon

biosocialita

- “in the future, the new genetics will cease to be a biological metaphor for modern society and will become instead a circulation network of identity terms and restriction loci, around which and through which a truly new type of autoproduction will emerge, which I call ‘biosociality’. If sociobiology is constructed on the basis of a metaphor of nature, than biosociality nature will be modelled on culture understood as practice. Nature will be known and remade through technique and will finally become artificial, just as culture becomes natural. Were such a project to be brought to fruition, it would stand as the basis for overcoming the nature/culture split (Rabinow 1996:

interpretativní sociální věda

- „Člověk je bytostí, která je zachycena do sítě významů, kterou si sama vytvořila. Tuto **sít'** můžeme považovat za kulturu. Její zkoumání proto není experimentální vědou, která hledá zákony, nýbrž vědou interpretující, která hledá významy“.

Clifford

Geertz

„Chodila bosa sem a tam, shledávala ještě nějaké drobnosti, jehly, léky, které by snad mohlo potřebovat dítě, teploměr, očkovací průkaz dítěte, slaměný klobouk proti slunci. Pak uvařila ze sodovky fenyklový čaj na cestu. Bylo příjemné sedět u toho; všechno bylo tak nádherně bezvýznamné!“

ČLOVĚK JAKO ZVÍŘE ZAVĚŠENÉ V PAVUČINĚ, KTERÉ SI SAMO UPLETLO

věda

- Znáť jiné – a vlastně i znáť sebe – znamená býť schopen vidět v jejich zkušenosti **smysl**
- Další četba a pokračování tohoto tématu:
  - C. Geertz
  - Tik oka, tanec, hlasování, vegetariánství, tetování, sexualita/reprodukce
  - Emické x Etické hledisko

interpretativní sociální věda

- neuplatňuje se kritérium „pravdy“, korespondence s realitou, protože neexistuje smysl dokumentu „an sich“ mimo jeho interpretaci.
- imaginace spojující osobní zkušenost a historii (banality každodennosti)

interpretativní sociální věda

kritické myšlení při interpretaci zkoumá nejen významy aktérů (vzrůst počtu čarodějnic), ale i vyšší úroveň interpretace (iracionální, psychoanalýza, ideologie, manifestní a latentní význam, diskurz)

interpretativní sociální věda

hermeneutika

- Hans-Georg Gadamer: německý filosof
- interpretace je dialogem, který vede interpret ze svého dějinného a životního horizontu, svým jazykem
- do toho, co interpretuje tak vnáší své „předporozumění“ situaci

interpretativní sociální věda

hermeneutika

- Hermés – posel bohů: *umění* porozumět. Metoda, která využívá všechny dostupné znalosti, mající vztah ke zkoumanému dokumentu.
- interpretace je má uvést logicky a koherentně do vztahu ke zkoumanému textu, vytvářející tím jeho smysl

interpretativní sociální věda

hermeneutika

- klasická hermeneutika se zabývala písemnými a uměleckými památkami, zejména Biblí
- novodobá hermeneutika rozšiřuje možnosti interpretace na celou kulturu

čtyři stupně interpretace

1) popis situace a odhalení významů, které členové skupiny přisuzují svým akcím uvnitř dané skupiny

2) druhá úroveň zahrnuje interpretace členů skupiny, které se týkají posuzování situace, když člen skupiny je mimo ni (Češi na dovolené, návštěva u příbuzných, v nemocnici apod.)

čtyři stupně interpretace

3) snaha vědce rozpoznat společná témata a vzorce jednání, které se objeví ve více situacích.
Propojení se znalostmi získanými v první a druhé úrovni

4) Tato úroveň znamená snahu dát témata a vzory akcí ve skupině do vztahu s nějakou obecnou teorií.

otázky:

- Co mají společného sociální a přírodní vědy?
- Může existovat sociálně vědný výzkum, který neusiluje o objektivitu?